

13.
LVDOVICI GYRALDI

SERENORVM PRÆFECTI

COMMENTARIOLVM,

In quo omnia ad illorum

Insigne spectantia dilucidantur:

Necnon de Insignibus in vniuersum agitur.

AD ILLUSTRISS. ALEXANDRUM ESTENSEM

Illustrissimi, & Excellentiss. Principis Alphonsi Estensis filium.

FERRARIÆ,

Excudebat Victorius Ealdinus. 1581.

Impetrata venia.

BIBLIOTECA
PATETTA

Op.

Cinq.

24

145037838

UNIVERSITÀ DI TORINO

LYDOVICI GYRALDI

SERENISSIMO

COMITATUI

IN DUO LIBROS

IN QUOS DIVIDITUR

IN QUOS DIVIDITUR

AD ILIUSTRISS. ALEXANDRUM ESTENSEM

Philosophiae Excellentiss. Thomae Alphonso Estensi

FERRARIAE

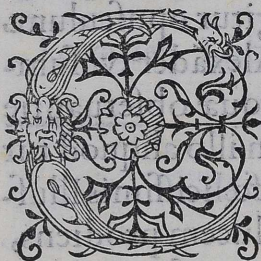
Excudebat Victorius Aldinus 1581.

Impensis Venetis.

ILLVSTRISSIMO

ALEXANDRO ESTENSI,

Ioannes Amylianus F.

V M Ludouicus Gyraldus, Illustrissime Alexander, iuuenis bona indole præditus, mihiq; ob eius virtutes, atque suauissimos mores charissimus, in animo haberet de Serenorum Academicorum insigni, quorum Præfectus erat, verba facere, & publicè in Academia Serena, quæ in ædibus meis existit, de illo disputare proposuisset, morte violenta atque miserabili præreptus sit, quam dum memoro lachrymas continere nequeo. susceptum itaq; munus minimè obire potuerit: mihi visum est quàm maximè rationi conuenire, hoc suum Commentariolum ædere, vt id, quod illi viuo viua voce (vt sic dixerim) quæ lingua labijs, alijsq; naturæ instrumentis profertur, factorum sæuitia præstare interdictum fuit, mortuus mortua saltem voce consequeretur: hæc autè nihil aliud est quàm scriptura, viuæ vocis simulacrum atque imago. hocque pacto illius manibus piè satisfaciendum esse iudicaui. Me verò potius

A 2

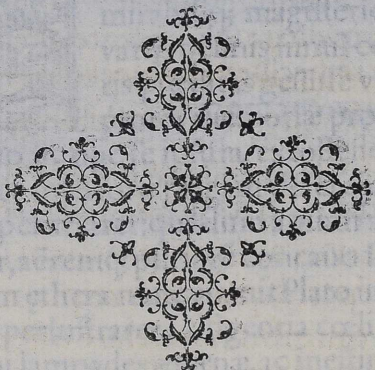
quàm

quàm alium quempiam huiuscelibelli æditionem
procurare consentaneum fuit, tum ob mutuam
inter me & ipsum beneuolentiam, arctissimamq;
amicitię necessitatem: tum etiam quia omnia, quę
in illo continentur mecum cõmunicauerat, nihil
vnq̃ approbans, quod à me prius eius præceptorę
non fuisset approbatum. Hoc igitur opusculum
tibi dicare decreui, Illustrissime Alexãder, vt sum-
mę meę erga te beneuolentię, atquę obseruantię
specimen, & inditium extaret; si in illo aliquod tur-
bidum ac caliginosum esset, sub fœlicissimis Illus-
trissimi nominis tui auspicijs in lucem prodians,
omni ex parte fugatis nēbulis clarum fieret, atque
serenum redderetur. Nam præter generis nobili-
tatem haud interrupta serie per innumera ferè se-
cula propagatam, tot tantisq̃ue virtutis refulges-
splendoribus, vt vnusquisq̃ue talem ac tantam de-
te spem conceperit, quantam re ipsa meritò concipi-
endam esse omnibus iam clarè ostendisti. Quã-
doquidem humanioribus literis es optimè imbu-
tus, rerumq̃; cœlestium studijs mirificè delectaris;
& in effingendis rerum imaginibus miro linearũ
ductu plurimũ excellis: in numerisq̃; alijs animi
dotibus es decoratus, quas omnes si vellem nunc
recensere, nimis profectò prolixus essem. Hoc ta-
men solum silentio præterire non possum, quod
si hæc in viro sunt laudanda, quanto magis in ado-
lescen-

lescentulo, in tot delicijs educato, qui vix annum
decimū tertium attigerit, erunt celebranda, erūtq;
admiratione digna? Deus itaque semper faueat
dignitati ac gloriæ tuæ, & te ad eos aduehat hono
res, quibus cum studiosi omnes te honestari, tum
ego vehementer exoptamus. Vale.

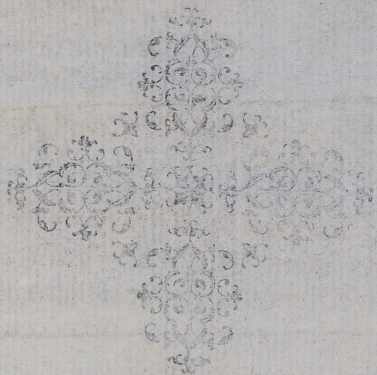
Ferrariæ, Idib. Ian. M. D. LXXXI.

Icarus, Icaris nomine fecit aquis.

seculis in tot delictis eductis, qui vix annis
decem tantum aegeris erunt celebrandis
admirabilem dignitatem. Denique ut in
dignitate ad gloriam tuam, & ad consuetudinem
tot quibus cum studio omnes te honorant, cum
ego vehementer exoptamus. Vale.

Formis. Id. Jan. M. D. LXXXI.

COMMENTARIOLVM,

In quo de Serenorum Insigni,

NEC NON DE INSIGNIBVS

in vniuersum disputatur.

CARVM iuuenem incautum, atque
audacem (amplissimi viri) iuuenili
quadam rerum sublimium cupidi-
tate flagrantem incredibili artificio,
mirabiliq; magisterio geminas alas
varijs pennis simul cera conglutina-
tis præditas gessisse vetustissimi scri-
ptores memoriæ prodiderunt: vt il-
larum remigio ac ope se ipsum extollendo imam hanc
mundi huiusce inferioris plagam decereret, & sublimio-
rem volando penetraret: qui dum autum more huc illuc-
quæ vagaretur, aëremq; puriorē concauo spheræ ignis cō-
tiguum, quem æthera nuncupauit Plato in Timæo, errans
imprudenter perlustraret, fulgentia cœli claustra propè
admiratus, vbi lampades æternæ, ac inestinguibiles ardēt,
vndique perpetuò scintillantes: propius illas adhuc con-
templandi rei nouitate allectus, vehementiori desiderio
tenebatur. quamobrem vltèrius fida Dædali patris iussa
aduolando minimè seruauit. verum nimia stellarum vici-
nitate mollis liquefcit cera, leues disperguntur plumæ, ar-
tificio se dissoluuntur alæ, Icarusq; miser ab omni prorsus
auxilio destitutus, præceps in pelagus decedit. vnde poeta
ille Elegia prima de Trist.

Icarus, Icarijs nomine fecit aquis.

&

Et quanta sit maris profunditas experiens, cæcasq; illius
 cavernas inuitus perquirens, humatur in vndis. Ex quo
 moneri optimè possumus quòd cœlestes illas ædes, deo-
 rumq; domicilia propius rimari mortalibus nequaquam
 liceat, satq; sit homini stupore oppresso, & veluti attonito
 eminus illa admirari. Quem quidem miserabilem casum
 mecum nunc libenter mēoria repeto, dum de versico-
 lori arcu cœlesti, qui propriè vocatur Iris vobiscum disse-
 rere propono, vt quodnam Serenorum Academicorum
 consilium fuerit in hoc suo insigni, in quo pulchras spe-
 ctatis Irides, eligendo, facile intelligatis. in cuius quidem
 rei speculatione, alterius periculo cautus, aëris media re-
 gionis terminos neutiq; transgrediar, hæc nanque quum
 frigida sit, sua frigiditate solis ardentem temperabit ardo-
 rem, nec meas imbecilles alas incendio flagrare permit-
 tet. Perterrefacerent me profectò ac perturbarent mea-
 rum virium imbecillitas, negotijq; huiusce amplitudo,
 nisi confessus vestri humanitate infirmæ vires meæ robu-
 stiores fierent, & rei difficultas mitesceret.

PHILOSOPHANTIVM nonnulli pulcherrimam hanc mundi fabricam nunquam edificatam fuisse, neq; vnquam interituram pluribus argumētis comprobare conati sunt quorum inter Græcos princeps fuit Arist. quod prius affirmavit obscurè, lex Chaldeorum antiqua. at cæteri omnes vnanimi consensu illam olim fabricatam fuisse constanter asseuerarunt: quorum aliqui nunquam perituram esse crediderunt, cuius sententiæ fuerunt theologi illi veteres, inter quos præcipuè enumerātur Orpheus, & Hesiodus, qui plectro & lyra res diuinas cecinerunt, nec non huius sententiæ fuit Homerus: quos secutus est Plato, & Platonem Xenocrates. Non ignoro tamen nobilissimos Platonicos, de quorum numero fuerunt Iamblicus, Proclus, Plotinus, Syrianus, Picus, & inter Peripateticos Simplicius, opinatos esse Platonem putasse mundum omni ex parte esse æternum. quòd ut præstarent verba ipsius in Timeo mundi generationem describentia extorquere conati sunt. qua de realiâs fortasse habebitur disputatio. Alij verò mundum ortum fuisse, & perituum statuerunt: quorum quidam eum ita mortalitati obnoxium, perinde ac cætera mortalia, putarunt: in qua quidem heresi fuit Democritus Abderita atomorum auctor. Alij autem post eius dissipationem reparari posse testati sunt, cuius sententiæ fuit Empedocles Agrigentinus, & Eraclitus Ephesius. Nullus tamē vniuersum ingentum, & caducum ausus est pronuntiare, præter Arabes secundum legem suam loquentes, vt refert Auerroes. Ceterū eorum qui mundi natale descripserūt quidam ex cōfusa quadā congerie, vbi omniū rerū primæ latitabant semina, eū originem traxisse autumarūt, in qua nullus aderat ordo, nulla debita series: at omnia turbulenta, atque confusa simul permanebant: quam indigestam molem Anaxagoras & Empedocles diuersimode circūscripserunt, hic elementorum quatuor congressum, ille innumeras similes partes esse compactas affirmans. Empedocles suum chaos *σφαῖρον* nuncupauit, idest sphæricum,

& circulare. quia sicuti in circulo ubiq; principium, ubiq; medium, & ubiq; est finis, ita quoq; in hac sua rerum confusione omnia elementa indistinctè vna erant conglobata. Plato autem mundi materiam necessitatem vocauit: siquidem materiæ inest necessitas gratia finis: alia quoq; illi per metaphoram indidit nomina: vnde eam appellauit finum informem, omniumq; capacem formarum, naturam, potētiam, mundi matrem, formarum nutricem, receptaculum, speciem inuisibilem, sylvam, binarium, & locum. materiā quoq; Dianam sterilem à Platoniciis nuncupari, nec non exemplar diuinitatis expers, non me latet. Empedoclis carmina chaos describentia sunt hæc.

ἢ μὲν ἐν ἐκ πλεόνων μεμάθηκε φύεσθαι,
 ἢ δὲ πάλιν διαφυῶτος ἐνός, πλέον ἐκτελέθουσι,
 τῇ μὲν γίνονται τε, καὶ οὐσφισιν ἐμπέδος αἰών.
 τῇ δὲ τὰ δ' ἀλλάσσοντα διαμπερές, οὐδ' ἄμα λήγει.
 ταύτῃ δ' αἰὲν ἔασιν ἀκίνητοι χεῖρ' κύκλον.

Empedoclis opinionē omni ferè ex parte videtur secutus Ouidius: nulla siquidem alia excogitari potest discrepantia inter Agrigentini chaos & illud Sulmonensis, nisi quòd ille reconciliata elementa in sphæro tūc amicitia domināte permanentia: at in mundo inter ipsa lite orta pugnātia. hic autem in chao inuicem litigantia: at in mundo pacatissima cecinit lib. primo Metam. ab Euterpe eius musa furore hunc in modum poetico excitatus.

Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
 Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus:
 Hanc Deus, & melior litem natura diremit:
 Nam cœlo terras, & terris absceidit vndas,
 Et liquidum spisso, secreuit ab aere cœlum.
 Quæ postquàm euoluit, cæcoq; exemit aceruo,
 Dissociata locis concordi pace ligauit.

Verùm post huiusce confusionis dissolutionem, alia quoque nec minus perturbata distinguenda relinquebatur: quandoquidem in prima illa omnia erant formis confusa,

in altera autem nominibus indistincta. magnaq; profectò cum ratione duplicis confusionis duplex extitit distinctio: siquidem gemina quoque est differentia, qua homo cetera antecellit animalia, ratione enim & oratione ceteris præstat: ratione omnia percipit, & oratione nomenclationibus distinguit. quare primæ rerum confusionis resolutio rationi deseruit, & secundæ confusionis secretio orationi subministrat: quæ quidem postrema nec minus quàm prima necessaria fuit. nanque si secundum chaos non fuisset dissipatum, nequaquàm homo animal ciuile esset: neque enim consuetudine, neque humana familiaritate, sermone carens uti potuisset, neque disciplinæ inuentæ, neque leges institutæ neque oppida ædificata fuissent, neque vllum in humano pectore pietatis ad esset vestigium: sed more beluarum homo huc illucq; per incultas Sylvas, & deserta nemora vagaretur. quæ nominum consula congeries non statim, sed longo temporis tractu explicata fuit: non enim illico omnia rebus nomina fuerunt indita: at prius voces communissimæ, deinde minus communes, postremò propriæ fuerunt inuentæ. quare priscis illis seculis (quod & singulis artibus contingere solet, quæ quum prius rudes sint, dein verò politiores fiunt) summa erat inopia vocum, summa nominum agestas ac mendicitas. primum nomen quod ab humano intellectu excogitatum fuerit est. Ens (licet nunc mihi tali voce uti) omne quod est indistinctè significans: & per aliquod temporis spatium hæc lingue paupertas perdurauit. secundò fuerunt decem voces indagatæ, quæ prima decem rerum genera denotant. deinde communiora genera subalterna, & deinceps minus cōmunia. postremò singulæ species vltimæ fuerūt nominibus distinctæ. Ceterum tandem tanta suppeditabat copia vocum, ut non modò species, verum etiam indiuidua, præsertimq; humanæ speciei fuerint nominibus propriis designata, & indiuiduorum quoque agnationes cognominata. hinc familiaræ fuerunt nominibus inter se distinctæ: & recentioribus

seculis gētilitijs quoque insignibus inuicem diuisæ à principibus ob armorum gloriam in bello adeptam familiis cōcessis:quam obrem fortasse vulgò ab Italis denominantur *Armæ*:quod contigit (si Iouio adhibenda est fides) imperāte Federico cognomento Barbarossa. at Budæus, Admiratus, Palazzius, & alii pleriq; apud priscos in vsu fuisse arbitrantur, quorū opinioni plurimū fauet Ouidii authoritas, qui septimo metā. de ægeo loquens inquit, ab illo Theseū filium suum ex gentilitio insigni cognitum fuisse. sic canēs.

Quum pater in capulo gladij cognouit eburno

Signa sui generis.

Et fortè hoc nomine nuncupantur, quia in clypeis, ensibus, cæterisq; armis olim describerentur.

Alterum tamen insignium genus antiquum & ipsum, excellentius autem indagatum fuit, quo omnes mētis humane notiones, quas nonnulli animi cōceptus appellant, & Arist. nōnunq̃ *παθήματα τῆς ψυχῆς* vocauit, ingeniosè & elegantissimè expromi possunt. Quapropter fortè huiusmodi insignia à nostris Italis nuncupata fuerunt *Imprese*: siquidē quicquid in animo impressum est hisce artificiosè exprimitur. vel hoc nomen sibi vindicarunt, vt nōnulli viri doctissimi opinantur: quòd oporteat illas diligenti inuestigatione prehēdere, quum reconditæ sint. Alij a verbo *Hetrusco* imprendere appellatas esse (licet minus aptè) putarunt. Quòd autem hoc insignium genus antiquum sit, antiquissima monumenta Plattices artis ope in metallis, marmore, gemmis, aliaue materia cælata, infusa, impressa, & in sculpta testantur: huiusq; generis sunt toreumata illa siue numismata vulgò *Medaglie* vocata, quorū posterior pars plerūq; eiusmodi insignibus delineata esse solet. Quod quoq; celeberrimorū scriptorū authoritate confirmari poterit. Virgilius enim septimo *Æneidos* (vt alia loca tum septimi, tū decimi lib. nunc omittam) de Auentino loquens, qui vt se Herculis filium ostentaret, in scuto centum angues, & hydram gestabat, hæc verba profert.

Satus Hercule pulchro

Pulcher Auentinus, clypeoq; insigne paternum

Centum angues, cinctamque gerit serpētibz hydram.

Plutarchus Pompeium magnum Leone nudum mucro nem manu tenente pro insigni vsum fuisse narrat, & Cymbros in galearum apicibus varias ferarum imagines gessisse quoque tradit. apud Statium aliquos milites Marte, Capaneum hydra, & Polinice Sphinge gestasse legimus. Clypeum etiam magni Græci Cupidinis effigie fulmen frangētis decoratum fuisse ferunt. in Agamēnonis quoque clypeo caput Leonis insculptum fuisse Pausanias testatur, de quo sic meminit Alciatus.

Ora gerit clypeus rabiosi picta Leonis,
Et scriptum in summo margine carmen habet:

Hic hominum est terror, cuius possessor Atrida:
Talia magnanimus signa Agamemno tulit.

Athenienses in numis noctuæ imaginem imprimebant Proteum antiquissimum Ægipti regem varijs vsum fuisse insignibz. affirmant. vnde datus est fabulæ locus, quod s. diuerſas susciperet formas: fabulæ nanque basis ex Arist. sententia in Rhetoricis est historia. & Dijs etiam à veteribus insignia ascripta fuisse nemo est, qui nesciat, vt Ioui fulmen, Neptuno Tridentem, Saturno falcem. Nunc non referam quo pacto Galliæ Palatini, & Hispaniæ milites vestes militares, & arma hisce insignibus exornaerint: hoc enim omnibus & poetæ Itali, & libri Hispani significarunt. Ceterum quod eiusmodi insignium genus, illud familiarum, & omnia humani intellectus opera dignitate antecellat, ex hoc facile intelligi poterit: quandoquidem talia insignia viuētia quodam modo corpora sunt. Quare hac in parte ars naturam emulans superauit artem: cum naturæ munus sit viuētia corpora procreare, artis verò vitæ expertia producere. quamobrem huiusmodi insigne sic à nobis definiri solet, quod. s. sit animans artificiale. istud autem vt planius percipi queat, varias

varias eius conditiones enarrare necesse est. Huius itaque insignis dotes vel ad totū corpus animatum, vel ad ipsius partes spectant: sin ad ipsius partes, vel ad animam, vel ad totum corpus attinent. totius corporis he sunt dotes, quod scilicet anima & corpore sit præditum, quæ duæ illius partes adeo inter se coherere, & sibi inuicem mutuò respōdere debent, vt altera absque altera minimè intelligi possit. corpus est alicuius rei simulacrum in materia aliqua receptum. anima verò est aliquod inscriptum apophthegma. & quamadmodum in naturali viuente corpore omnes viuunt partes ita quoque in hoc artificioso viuente singulæ viuunt partes oportet. quod si secus contigerit monstrum potius quàm perfectum insignenuncupandum fuerit: quo quidem vitio laborauit Laurentij Medicæ insigne. hic enim quum virtutis constantiam in aduersis indicare vellet, laurum arborem, quæ nunquàm gelu frundibus expoliatur, sinxit, duosq; leones illam custodientes: talis autem inscripta erat sententia. *ITA VIR-
TUS.* quæ quidem vitam influebat arbori, leonibus autē nequaquàm. Illud tamen animaduersione dignum est, quod per partes nō quaslibet partes intelligere debemus: sed præcipuas & rem ipsam constituentes: minimè verò aduentitias, quæ ornatus gratia pingi, vel fingi solent: he nanque licet inanimatæ fuerint, nihil refert. quapropter insignia, quæcunque altera duarum partium orbata sunt, mutila, manca, & imperfecta iudicantur. Nonnunquàm tamē absque vlla inscriptione insignia perfecta esse contingit: de quorum numero fuit illud, quo Hyppolita Fioramundia mulier pulcherrima in veste cœrulea sepe ac sepius vti cōsueuerat, in qua papiliones ex auro phrigii cōspiciebātur, vt amatoribus honestatis suæ speciem quoddam præberet, eisq; vt longius recederent, insinuaret: ne idem illis accideret, quod & papilionibus nimis ad ardentes lyncos accedentibus, plerumque euenire solet, qui dum fœlicius luce frui credunt, in ipsamet luce, luce priuantur: ita quoque
 eius

eius amatores minimè sui votti compotes ardentissima amoris face cremarentur. quod quidem insigne iniuste (ni fallor) damnavit Iouius, tanquam ancū cui nimirū vitalis anima desit, cum nulla in ipso esset inscriptio. Sed mea profecto sententia nullo opus erat apophthegmate, quod huius insignis corpori uitalē animā inspiraret: à splēdidis. n. illius mulieris pulcherrimæ radijs in totū insigne diffusa vita emanabat suauissima. Dotes ad insignis animū spectantes hæ sunt scilicet eius inscripta sententia, nec tam plana sit, ut unusquisque licet rudis, eam ex seipso leu negotio intelligere valeat: nec tam obscura & caliginosa, ut pro eius intellectione Oedipo interprete egeat. breuisq; & cōcisa sit oportet, ut magis acuta iudicetur, ita ut vno duobus tribusue contenta sit verbis: nisi fortè huiusmodi inscriptio hemistichium vel monostichium esset, nam vtrumque in insignibus conceditur: præsertimq; si à celebri quopiam poeta excerptum fuerit: dummodo insignis corpori adeo correspondeat, ut pro eo perficiendo efformatum fuisse censeatur. in inscriptionibus quoque voces plures tribus admittuntur si monosyllaba illas ingrediantur. nec tamen inscriptiones quæ communi idiomate proferruntur, reijciendæ sunt. (quicquid opinetur Iouius) nequaquam enim in hoc sententiæ difficultas consistit, ut scilicet in alieno exprimatur idiomate: sed potius quia acuta & ingeniosa existat: præterea nec suauissimam Italiam linguam expoliari decet hoc priuilegio. Animaduertere quoque debemus quod voces, quæ in insignibus adhibentur sint sonoræ & (ut sic dixerim) prægnantes. Insignis inscriptio vel absque verbo, vel absque nomine, vel nomine & verbo simul est conflata. Cynthus Ioannes Baptista Gyraldus patruus meus charissimus, & patriæ suæ splēdor, cuius immortalis gloria dum matutinus lucifer lucis erit nuntius, refulgebit, eam quæ absque verbo vllō pronuntiatur cæteris præferendam esse arbitratur, in cuius rei fidem priuscorum auctoritatem adducit vir doctissimus: hi enim ple
runque

runque alijs orationis partibus utentes uerbum reticebāt
vnde legitur apud virgilium in Bucolicis.

Daphnis ego in syluis hinc vsque ad sydera notus,
Formosi pecoris custos, formosior ipse,
Nerinę Galatea thymo mihi dulcior Hyble,
Candidior cyncis, edera formosior alba.
Et in Aeneida.

Aeneas hæc de Danais victoribus arma.
Quod etiam minimè ignorauit Franciscus Petrarca, quan-
do amantium priuilegium descripsit, dicens.

Scioltri da tutte qualitati humane.

Et Areostus noster in Celta furente trophæum Orlandi si-
ue Rotolandi armorum sic in inscriptum fuisse cecinit.

Armatura d'Orlando Paladino.

Quę opinio non solùm tot grauissimorum virorum autho-
ritatibus à Cynthio munita fuit, verùm et & ratione con-
firmari potest: verbi enim reticentia consultò fit, ne omni-
bus id pateat, quod ab oratione absque verbo prolata signi-
ficatur: quando quidem ingeniosi est uerbum reperire no-
minibus scriptis conueniens, dum insignis inscriptio sine
verbo legitur. Multùm quoque approbat Cynthus meus
illas sententias, quæ duobus solis uerbis absq; alijs oratio-
nis partibus comprehenduntur; ijsq; inter se repugnantibus.
quemadmodum si quis temporis vim atque naturam
ostendere uellet, is elegāter id præstaret, si circa ipsius ima-
ginem adsignata essent hæc uerba. FERT AVFERT. & si
quispiam fortunę inconstantiam significare in animo ha-
beret, is profectò concinne ijs uerbis fortunę imagini cir-
cumscriptis id consequeretur. DAT ADIMIT. Cē-
terùm id quoque rationibus demonstrari potest: in-
signis nanq; inscriptio eius est anima, ut intellexistis, à qua
in singulas corporis partes uita infunditur, quā perfectius
uerbum, quàm nomen subministrare poterit, cum uerbū
nomine magis spirituosa (ut sic loquar) & formalis oratio-
nis pars censeatur: uerbum enim est potior pars prædicati
uerbum

verbum orationis partes connectit, & connectendo tempus decernit, & sine verbo nulla est affirmatio vel negatio. Quare in insignibus describendis modo has modo illas sententias eligere poterimus, prout materia ipsa subiecta expostulat, illique magis accommodatur. Neque etiam explodit Cynthius inscriptiones illas, quæ ex nomine & verbo constituuntur, sicuti si tempori quod per serpentem à priscis significabatur, in se ipsum reflexum, cuius cauda ore continebatur, ut temporis continua series ostenderetur, inscripta sit hæc sententia *τα πάλαι, ὑπό νοσ' ἐχεται*. Quatenus ad insignis inscriptionem spectat, illud nequaquam silentio inuoluandum esse arbitramur, quod scilicet nomina quibus nuncupari solent ea, quæ in insigni sunt picta vel ficta, quoad fieri potest minimè in inscriptione admittantur: parum nanque ingeniosa huiusmodi inscriptio videretur. Sed potius alia nomina eligenda sunt à proprietate quadam eorum, quæ insignis corpus constituunt deducta: hoc enim pacto veluti sub tenuissimis quibusdam velis singulæ insignis partes indicabuntur. quod ut planius percipi queat, rem ipsam exemplo explicabimus. Insigne amplissimi & Illustrissimi Cardinalis Estensis est octauus orbis cœlestis in quo inscriptum est. **IMMOTVM IN MOTV**. in cuius insignis corpore, duo cum sint, totus nimirum orbis octauus, & illius stellæ: in inscriptione quoque duo ponuntur, quorum alterum significat orbem, alterum verò eius stellæ. per **IMMOTVM** enim stellæ indicantur inuicem eosdem situs, loci propinquitates semper seruantes: vnde vulgò stellæ fixæ vocari solent. per illud **IN MOTV** autem tota sphaera, cui insunt significatur, quæ assidue circumfertur. Quare patet quod in hac inscriptione neque cœlum neque stellæ suis consuetis nominibus nuncupantur: sed alijs à celi stellarumq; proprietatibus desumptis. quo quidem insigni maximi principis maxima animi fortitudo demonstratur, cuius & in aduersis & in secundis vnus & idem vultus sit. Animaduertendum ta-

men, quòd nonnunquàm licet proprijs nominibus vtì, quādo scilicet in insignis corpore res inconsueta ponitur, quæ vix à solerti ingenio intelligi posset, nisi suo nomine proprio descripta fuisset. huius autem exemplum sit insigne illud, in quo Iunonis Lacinia templum erat depictū altissimis columnis suffultum, vnde quaque apertum ac patens, in cuius medio erectū erat altare, super quod ignis ardebat, quī nullis flatibus licet vehementer flantibus extinguī poterat: eiusq; inscriptio erat. IYNONI LACINIAE DICATVM. in qua inscriptione illius tēpli propriū nomen adhibetur: siquidem vix vllus illud Iunonis Lacinia templum fuisse intelligere potuisset, nisi proprio eius nomine fuisset significatum. quo insigni ardentissimus quidam amor ostenditur, qui nullo pacto extingui possit. Dotes ad insignis corpus requisitæ hæ sunt, quòd sit delectabile visuiq; gratum, tum ob colores, tum ob figuras quibus exornatur, vt aspicientes oblectando vi quadā attrahat, & ad abditos ipsius sensus perscrutandos cupidus reddat. delectabile autem erit, non solum si in eo sint stellæ, sol, luna, Iris & alia id genus depicta: verum etiam serpentes: huiusmodi enim animalia, vt pote hominī inimica horrorem viua licet incutiant: picta tamen vel ficta, quia ledere nequeunt, plurimum delectant aspicientes, vel ob varios colores, quibus prædita esse solent, vel quia rarò conspiciantur. Aues quoque & animalia, quæ à cæteris valde distant, insignia exornare videntur. In hac sententia fuit Iouius, quòd humanæ imagines ab insignibus prorsus arcendæ essent. cuius opinio quamuis à pluribus antiquorum mores minimè animaduertentibus fuerit approbata, à Cynthio tamen reprobatur: quandoquidem numismata antiqua & græca & latina pacis imagines descriptas habent, fidei, fortunæ, copiar, victoriæ, Herculis, Iani, & consimilium rerum, sub viri vel mulieris forma. quod etiam in antiquis clypeis conspiciebatur. Nonnulli humanas imagines in insignibus admittunt, dummodo

sub

sub humana facie diuinitas quædam latitet: diuinitatis enim ratione admiratio quædam in aspicientium animis generatur, siquidem insignia spectatoribus admirationem quandam afferant necesse est, ob rationem superius allatâ, vt scilicet aspicientes admiratione attracti ad latentes sensus anxie perscrutandos excitentur: at homini cum nihil sit ipsomet homine familiarius, eius imago illi nullam admirationem incutit. & hac forte de causa humanas imagines refutaui louius. quandoquidem admiratio in insignibus necessaria est, quemadmodum quoque & in poësi. Nos tamen Cynthij nostri opinionem probabiliorē esse putamus, omnia nimirum humana simulacra in insignibus admittēda esse, dummodo huiusmodi imagines quasdam actiones inconsuetas edere videantur. veluti si Atlantem cœlum fulcientem, Icarum in mare cadentem, magna Herculis facinora, & id genus alia fingeremus. Aliud exemplum quoque nunc silentio præterire nequeo. Magnus ille Alphonsus primus Ferrariæ Dux, qui tot præclara & digna immortalitate facinora gessit, qui heroica virtute tot turbas, tantaque rerum discrimina, quibus vndique erat obsessus, egregie fultus omnes aduersæ fortunæ impetus vel lufit, vel superauit, post Leonis decimi Pontificis Maximi obitum, argenteum nummum percuti iussit, in quo pastor cernebatur, qui agnū è Leonis faucibus eripiebat, quæ circū hæc sculta erat inscriptio. DE ORE LEONIS. tanta. n. Leonē Alphonsi à regno exturbandi libido inuaserat, vt id solū cogitaret, id solū aueret, in id solū dies noctes quæ tota mente versaretur, extrema omnia experiretur, vt voti compos effici posset: quod cum profligatis Gallis id facilius consequi posse speraret, Leo hac victoria elatus, & gaudio exultans semel atque iterum in hanc vocem prorupisse aiunt. Ecce Alphonse nunc te Leo non eminus, sed comminus vngue & dentibus appetit. & dum ad Ferrariam patriam nostram charissimam inuadendam mentem, animumquæ cōuerteret, omnem ipsius conatum pro-

perata mors praeuenit, nam Leo repentina febre correptus
 viuere desijt. post multas autem purpuratorū patrum de
 Pontifice deligendo concertationes, totis comitijs Hadria-
 nus Batauus Pont. Max. creatur vir equi iurisq; obseruan-
 tissimus, & ad oēm benignitatem pronus, qui mox Al-
 phonsi optimi Principis rationibus adductus, odij, & ini-
 micitiarū causis penitus depulsis, illum in clientelam rece-
 pit, & pontificio diplomate in tota ditione confirmauit:
 quæ omnia elegantissimè nummo illo argēteo fuerūt signi-
 ficata, cuius inscriptione Leonis vocem alludebat Alphon-
 sus. Nec solū humane imagines, quum aliquod inconsue-
 tum agere vidētur, in insignibus sunt admittendæ, verū
 etiam si in consuetam staturam præse ferant: quamobrem
 legimus apud Statium quosdam militum duces super ga-
 learum apices gigantem gestasse. quarequis humana ima-
 go ex se ipsa minimè sit admirabilis, admirabilis tñ reddit
 ob tales uel similes circūstātiās: quæ quidem nisi adsint, vi-
 tiosum erit insigne: siquidem non erit admirabile. Como-
 nefacit Bartolus animalia in insignibus descripta debere
 nobiliores, quas possunt actiones edere: vnde Leonem ira-
 tum ac veluti rugientem, & equum salientem fingere oportet.
 Caterum priusquā huic sermoni finem imponam, in
 quo de proprietatibus ad insignia requisitis disputatur, id
 nequaquam reticebo, quod in insignibus omninò cauere
 debemus, ne res improprias sumamus, nisi cautè & magna
 cum ratione illis vti fuerimus. veluti si grauiā ascendere,
 Leuiā deprimi, pisces volare, & alia eiusmodi fingeremus:
 Illud etiā animaduertendum quod unam, duas, & tres
 rerum imagines insignia recipere possunt, plures autem tri-
 bus nequaquam, ne fiat quædam confusio. & quando plu-
 res fuerint, quā aptissimè inter se coherere debent.
 quod si consequemur perfectiora erunt huiusmodi in-
 signia illis, quæ vna, duabusuè tantum imaginibus sunt
 prædicta. hoc quoq; reticere nolo, quod insigne est quædā
 comparatio inter id, quod in illo continetur, & id cuius
 gratia.

gratia factum est, & quoniam comparatio fit inter diuersa; id cuius gratia factum est insigne minimè in insigni pingi vel fingi debent. Hactenus de insignium partibus locuti sumus, nunc de singulis illorum speciebus verba facere oporteret, nisi quemadmodum humanæ mentis notiones innumere propemodum sunt, innumere quoque insigniũ species essent: inter alias tamen tres illorum præcipue & frequentiores species existunt. Insigne nanque vt plurimũ vel ad amorem, vel ad arma, vel ad literarum studia attinet (quicquid dixerit Ruscellius, qui breuiori vsus est diuisione) Primæ speciei exemplum sit illud in cuius inferiori parte erat depictum vas illud, vbi magnes lapis poli stellam nauigantibus indicat, quæ in extremitate caudæ vrsæ minoris sita est, & cæteris polo nostro Arctico propinquior est. in superiori parte aut cœlum serenum plurimis aureis stellis decoratum. tali notatum inscriptione. **ASPICIT VNAM.** amata nanque mulier Zelotypia laborabat, amantem enim alterius puellæ amore captum fuisse suspicabatur, qui vt amoris sui integritatem, atque inuiolatam fidem ostenderet, hoc insigni utebatur innuens, quod quamuis plurimæ sint cœli stellæ fulgentissimæ, magnes tamen ad solam polo propinquiorem fertur. ita quoque & amans vnã inter tot formosas ardebat puellam. Secundæ speciei exemplum sit illud, in quo vestis flammis circumdata conspiciebatur, quæ tamen incendio flagrare haud poterat, ex quo quidem faciliè intelligebatur ex illo Indiæ lino confectam esse, quod Græcis Abestosinum dicitur: vestimenta enim ex hoc confecta lino à flammis non labefactantur. sed magis igni quàm aqua splendentia fiunt. vnde cum detrimenta in flammis nõ patiatur hoc linum viuum vocant. ea propter priscis temporibus regum cadauera huiusmodi vestibus induta cremabantur, vt proprii illorum cineres post incendium à reliquis distinguerentur. huiusque insignis inscriptio talis erat. **SEMPER PERVICAX.** quo quidem magnanimus militum Ducis animus in conflictibus

fictibus significabatur. Tertię speciei exemplum non aliunde petā, nisi ab hoc nostro, quod auditores nobilissimi, Academici Sereni vestris obiecerunt oculis. nā veluti scđo chaos dissipato familię nominib. & insignib. fuerūt distincta quoq; & disciplinarū studiosorū Academię noīb. & insignib. fuerūt diuisa. Insigne igitur nrm̄ est istud qđ nūc spectatis, cuius principales partes tres sunt, Phœbus nimirum, nubes, & pulchri illi colores duas Irides in nubibus describentes. quibus singulis partibus inscriptio hęc vitalem auram instillat. *SPES CERTA SERENI.* Rationi mehercule consentaneum maximē videbatur, quod inscriptio esset, vel hemistichium vel monostichium, tum ratione Phœbi, qui musarum est Dux, & Symphonię peritissimus: tum ratione Iridis, quę instar lyre, & citharę figuram semicircularem obtinet, & quatuor harmonicis coloribus, de quibus infra loquemur, decoratur. vnde Iris est veluti tetrachordium, quod à Phœbi radijs, tanquā ab ipsius digitis pulsatur concentus autem qui fit ab hoc tetrachordio est inscriptio ipsa, quę est hemistichium. Cæterum quoniam Iris (si Aristoteli credimus) nunquam est perfectus circulus, neque semicirculo maior, iccirco insignis nostri inscriptio non est integrum carmen, sed ipsius dimidium atque fragmentum. Hęc autem nostra Academia *SERENA* nuncupatur, quod nomen vt fieri solet, & debet ab inscriptione emanauit. Insignis itaque nostri principes partes, vt intellexistis, sunt Phœbus, nubes, & pulchri colores Iri in nubibus describentes. Phœbus est splendidissima, & publica mundi lampas, quę vniuersum orbem terrarum collustrat, Phœbus est seculorum author. Phœbus est communis omnium parens, cuius accessu in obliquo circulo, in mundo inferiori reuiuiscunt omnia, florent, amore flagrant, concipiunt, ac pariunt: & eius recessu tabescunt omnia, torpent, languent, & intereunt. Phœbus est ille, cuius illustre caput micantibus refulget radijs, cuius præsencia clara dies est, & absentia

tia caliginosa nox, cuius imago est Luna, & stellæ scintillæ, cuius regia (vt ait ille) est sublimib. alta columnis, micante auro, & pyropo flammæ immittente fulgida. Phœbus est ille, qui purpurea veste velatus in folio sedet, claris fulgente smaragdīs. Phœbus est ille cuius quadrigæ aureus est axis, aureus temo, aurea curuatura rotæ, rotæquæ argentei sunt radij: hancque quadrigam trahunt equi volucres, ore & naribus flammæ, quas in pectore habent, euomētes, qui per iuga chrysoliti volantes hinnitibus flammiferis replent auras, quorum nomina sunt Pyros, Eois, Æthôn, & Phlegon. Nubes autem sunt vapores mediæ æris regionis frigiditate concreti, nubes obnubilant aerem, nubes caliginosæ sunt, quæ tamen si soli è regione obijciantur, varijs amœnis coloribus inficiuntur, & cohonestantur: si quidem in illis nonnunquam radiorum reflexione cœlestis arcus imprimitur. Verumenimvero cum de Iride simus sermonem habituri, varia huiusce vocis significata recensere operæ precium erit. Iris itaque apud Medicos nonnunquam maiorem circulum in oculo ab vnea tunica descriptum designat, qui à nonnullis corona quoque nominatur in cuius centro pupilla veluti præciosissima gemma includitur, in qua omnium rerum species tam cœlestes, quam sublunares miro naturæ artificio relucent. Iris quoque herbæ genus est diuerforum colorum florem habentis, ob quorum varietatem à cœlestis arcus similitudine nomē accepit, vt testatur Dioscorides: ex cuius plātē odoratis radicibus à pharmacopolis fit vnguērū Irinum. denotat etiā Iris placetē genus, auis speciem, famam, & lapidem chrysellinum. Caterum inter alias significationes, Iris quādam radiorum ab aliquo subiecto corpore reflexionem indicat, quæ vel in sublimi, vel in infima hac æris regione producit, & hæc vel ab aqua, vel ab aere, vel ab aliquo alio corpore pendet: ab aqua quidem veluti in mari cōtingit, quādo remiges validis incumbentes remis, aquamq; extollētes, eam in varias dispergūt guttas, quæ si è regione solis consti-

cōstituerint, illius splendore illustratę Irin referūt. Iris quoque apparet si quis tenuibus asperſionibus locum ſoli obuerſum conſpergat. In aere autem Iris videtur circa lucernas hyeme ſpirantibus auſtris, quę ijs potiſſimum apparet, qui humidioribus, ac lippiētib; ſunt oculis: nec non in denſo triangulari, uel pyramidalī vitro Iris cernitur, vbi omnia pluribus infecta coloribus, tum ob vitri variā crāſſitiē, tum ob diuerſam reflexionem cenſentur. alijsq; modis apparet Iris. Sed quęſo haſce nunchu miliores Irides omittamus, & ſuperiorem ab Ariſt. cōleſtem nuncupatam contemplemur, quę duplex eſt, Lunarī nimirum & ſolaris: Lunarī noctu, Solarī interdū conſpicitur, vtrāque à nuberoſcida, illa Lunę, hęc verò ſoli obiecta, quę mox in aquam migrare debeat ortum ducit. Lunę arcum ignorarunt veteres, rarò enim cernitur, tum quia vno ſolo menſis die in plenilunio nimirum oriente vel occidente Luna apparere poteſt: tum etiam quia colores ad nigredinem declinantes in tenebris latēt pluraq; alia ad illius produktionem concurrūt. Quare in annis ſupra quinquaginta bis tantum in Lunę arcum incidit Ariſtoteles. Candidior autem videtur Lunę arcus quā ſolis: ſiquidem in caliginofa nocte quod candidum remiſſe eſt quale puniceum, candidum omnino iudicatur. Sed iam ſolare aggrediamur Irin, cuius imago in noſtro inſigni cernitur. Dicimus itaque quòd Iridis cōleſtis ſolaris materia eſt nubes caua, è regione ſolis ſita, roſcida, quę ſcilicet in pluuiā concreſcere, ac inſtar roris in minimas guttas diſſolui incipiat vnde Iulius Camillus in ſuis hetrufcis carminibus Iridis nubem dulcē nuncupauit ſic de ipſa loquens.

Quaſi arco in nube dulce colorita.

In quibus roſcidae nubis guttis tanquā in ſpeculis Iris ſpeſtatur: quamobrem in huiuſmodi nube nequaquam ſolis imago imprimi poteſt, et quemadmodum neque ſpecula in minimas particulas lacerata colores qui-

dem

dem obiecti corporis, figuram autem, quæ continua est, minimè exprimunt: at in Parelio solis imago, & in Paraselino Lunę simulacrum apparet, vtraque nanque in continua nube fiunt. Iridis forma est radiorum reflexio: vel potius secundum aliquos *ἰριδισ*, quæ latinè à Budeo species nuncupatur: cuius quoque sententiæ videtur fuisse author libri de Mundo, qui secundum nonnullos viros grauissimos fuit Nicolaus Peripateticus. pro quo intelligendo, illud non est ignorandum, quòd ex lumine alicuius splendentis corporis, & ex nubium caligine varij colores in aëre generantur, qui in duplici discrimine sunt: nam vel lumen intimas nubis raræ partes penetrat, & eiusmodi colores à nubis diaphaneitate, hoc est raritate, Græcis *διὰ φανίας* appellantur: vel lumen in nubis densæ superficie reflectitur & quodammodo supernatat cum illius penitiores partes ob crassitiem nequeat penetrare: qui colores hoc pacto procreati Græcis *ἐν φανίας* vocantur. Iridis efficiens causa est solis lumen. Finis est ut mundus decoretur græcè *κόσμος* appellatus, quæ vox ornamentum significat: & Iris à Virgilio decus cœli vocatur. quare mundus Iri decoratur, & ob rationem allatam maximè mûdo congruere videtur Iris. Iridis finis ratione nostri est ut serenitatem vel futuram pluuiam nobis indicet. Quo pacto Iris cernatur à nobis docens Arist. vulgatam Hippocratis Chij, & Æschili eius discipuli, ceterorumq; veteris seculi mathematicorum opinionem tanquam veram supponit: quam etiam approbavit Plato, visionem nimirum fieri per extramissionem radiorum visualium, qui è pupilla egredientes ad res visibiles feruntur: quod in Meteorologia admittit Philos. tum quia nundum suam hac de re exprompserat sententiam, hoc nanque spectat ad negotium de anima: tum quia demonstrationibus vsurus erat mathematicis in quibusdam Iridis affectionibus ostendendis: præterea parum referebat pro Iridis intelligentia siue visio fiat per extramissionem radiorum aspectus nostri

siue per specierum receptionem visilium rerum. vt itaque quo pacto Irii spectemus ex priscorum Perspectiuorum sententia intelligere valeamus, illud nequaquam ignorandum est, quamlibet visionem (si Perspectiuus credendum est) fieri per pyramidem, cuius basis est rei visæ superficies, & conus in oculo: triplicemq; esse visuale radiū rectum nimirum, fractum, & refractum siue reflexum: radius rectus est axis ipsius pyramidis, fractus ille dicitur, qui ex vno medio diaphano in aliud medium diuersa diaphaneitate affectum pertransiens non omnino refrāgitur cum solidum obiectum non inueniat, sed solum frāgitur; refractus autem, siue reflexus est cum alicui solido obiecto occurrēs eum pertransire nō possit ab ipso retrorsum reflectitur. Ex mathematicorum sententia reflexo radio Irii videmus: nostri nanque aspectus radios à roscida nube tanquā à speculo ad solem reflecti Perspectiuus senserunt. quapropter Irii à roscida nube soli obiecta, inter quam & solem nos existamus, vt illam spectare possimus, fieri necesse est. Aspectus autem reflexio à corporibus leuibus fit, inter quæ à philosopho enumerātur aër & aqua & quod ab aëre nonnunquam aspectus reflecti possit, ex Antipherontis historia comprobatur, cui ambulanti hominis imago in aere veluti in speculo semper videbatur, cum eius aspectus ob imbecillitatem vltra progredi, languidusque aerem propellere non posset. vnde se ipsum in aere tanquam in speculo intuebatur. verū si ab aere aspectus noster reflecti potest, eò magis à roscida nube, quæ illo est densior refrangi poterit. Iris est tricolor: in pluribus nāque naturæ operibus ipsa relucet trinitas. immo Pythagorei trinitate omnia determinata esse asseuerarunt. Primæ Iridis siue interioris arcus extimus puniceus est; medius viridis, sed clarus: infimus purpureus obscurus tamen græcè ἀλουργήs, vocatus qui ex Storditi, & Vicomercati sentētia is est, qui violaceus, seu italicè pauonaceus appellatur. Interioris Iridis extimus arcus puniceus est: quia
 è maxi-

è maximo ambitu, qualis est exterior copiosissimus aspectus ad solem reflectitur. medius viridis: quia minus. infimus purpureus: quia adhuc minus ad solem refrangatur aspectus. Author libri de Historia philosophica magis naturalem horum colorum varietatis rationem reddidit: dicens puniceum fieri, quia solis radij Synceri penè remittantur: viridem, quia magis aque commisti, minus puri reddantur: purpureum, quia adhuc magis turbidi sint, & inter guttas dispersi. quod illius Iridis exemplo confirmat, quæ apparet, si quis aquam ore sumat, & eam aduerso soli labijs compressis ita propellat, vt nubis rorem imitetur. Inter colorem puniceum, & uiridem *ex. 9. 10. s* color medius est, idest flauus, qui existit duobus coloribus iuxta se positis, non autem ex reflexione, vt ceteri Iridis colores resurgit. quare ob hunc colorem Iris non dicitur quatri color, sed adhuc tricolor remanet: quia in ipsa solummodo tres colores ex aspectus, vel luminis reflexione procreantur. Iridis situm ad solē, nubis qualitatem, & illius colorum varietatem descripsit Maro li. 4. *Æneidos*, sic canens.

Ergo Iris croceis per cœlum roscida pennis,

Mille trahens varios aduerso sole colores.

Deuolat. & hoc idem ferè ab eodem poeta repetitur lib. 5. Exterioris Iridis ijdemmet, & tot numero colores sunt: at præpostero ordine digesti: siquidem illius extimus arcus purpureus est, medius viridis, & infimus puniceus. Nunc varias quæstiones ad Iridem spectantes consultò silentiò inuoluam, ne nimis prolixa hæc nostra sit disputatio, quarum alię ad colores, alię ad figuram, alię ad numerum, & alię ad apparitionis tempus attinent. tales quæstiones de coloribus proponi solent. An ueri sint Iridis colores. Cur in exteriori Iride languidiores, & postero ordine appareant. Cur spatium inter vtrunq; arcum reclusum expers coloris sit. An exterior arcus interioris sit imago. & An plures tribus colores esse possint: Olympiodorus enim Ptolemęo arcum septē colorum visum tuis-

se narrat. De Iridis figura tales qñones examinari solēt. An Iridis figura sit circularis, sed nobis dimidiata appareat. An circularis aliqñ spectari possit, vt quidā se vidisse testant, quib. fidē adhibuisse vñ Auerroes: cū tñ nunq̃ Irim semicirculo maiorem posse esse scriptum reliquerit Aristoteles. Cur minor est Iris quò altior est sol. Cur cū semicirculi figura appareat, minoris circuli portio esse videtur: cū verò figura minore semicirculi, maioris circuli portio iudicatur. quòad numerum quæritur. An plures quam duo arcus esse possint: quatuor enim arcus Patauij se obseruasse Vitellio testatur, quod tamen ab Arist. negatum fuit, qui nunquam duobus plures esse posse demonstrauit: vnde ab Arato *Διδόμην* idest gemina cognominata fuit Iris. De apparitionis tpe sic quoq; dubitari solet. Cur post autumnale æquinoctium in breuioribus diebus qualibet diei hora apparere possit: at estate circa meridiem fieri nequeat. quorum problematum nonnulla mathematicis demonstrationibus Arist. determinat: perfectiorem enim horum intelligentiā habet philosophus mathematicus naturali philosopho. Quare Arist. tertio Analitico scriptis mandauit. Ipsum quod de Iride naturalis est scire: ipsum verò propter quid perspectiui siue mathematici. Cū de singulis huius nostri insignis partibus iam locuti simus, nunc latētes illarum sensus expromere operæ precium erit. Per Phœbū itaque intellectus agens significatur: nā quēadmodū Phœbus tenebras fugat, oīa collustrat, & colores, qui prius potentia erant visibiles actu visibiles reddit: ita intellectus agens est veluti lux, quæ potestatis intellectus atras tenebras hoc est rerum ignorantias fugat: phantasmata. n. quæ prius potentia intelligibilia erant collustrādo ab omnibus materiæ coinquinamentis expurgat, ex quibus species intelligibiles educit: & quemadmodum Phœbus est musarum Dux, ita & intellectus agens est omnium nostrarum intellectuum principale principium: & sicut Iris fit ex nube soli opposita, ita intellectiones nostræ fiūt

ex imaginationis simulacris, imaginatio aut agenti intellectu opponitur: siquidē imaginatio materialis est, & corruptibilis; at intellectus agēs immaterialis, & incorruptibilis. Per Iridis colores denotant phantasmatā ab intellectu agente illustrata. Per nubē colorib. exornatā prātis intellectus circūscribitur: nā sicut nubes est caliginosa, & ex sui natura nullo infecta colore, ita ē prātis intellectus, vt ait Arist. est ueluti tabula, in qua nulla delineamēta sint inscripta: & quemadmodū materia est in potētia ad oēs naturales formas, ita & potestatis intellectus ad oīa intelligibilia. vnde intellectus materialis quoque vocari solet. intellectus itaque agēs simulacra rerum in imaginatione impressa collustrat, quæ collustrata ab intellectu potestatis recipiūtur. Rerum autem cognitiones, quia principaliter animā exornant, quæ altera est pars hominis (si Arist. habenda est fides) interna nimirum, iccirco non integra, sed semicircularis est Iris. & quoniam propter animæ & corporis vinculum, & societatem aliquo etiam pacto corpus decorant, quod hominis exterior pars est, hac de causa exterior Iris in insigni fuit accepta, quæ ex nonnullorum sententia ex primæ Iridis reflexione resurgit: exterioris Iridis tamen colores languidiores sunt, & interioris uiuidiores: quia rerum intelligentiæ propriæ sunt animæ exornationes nō aut corporis. Interioris Iridis infimus color purpureus est, medius viridis, & supremus puniceus: viridis magis quā purpureus, puniceus magis quā viridis ad albū & lucē accedit, siquidē quātō magis intellectus intelligit perfectiores & clariores sunt illius intellectiones. Reges purpureis vestib. induebantur, ita & anima oīa in telligendo fit oīum regina. Viridis color amantibus futuram fœlicitatem indicare solet, ita aīa intelligendo futuram fœlicitatem speculatiuā assequi sperat, quæ per puniceum colorem cæteris splendidiorem significatur. quibus dotibus intellectus potestatis exornatus fit intellectus adeptus, vel in habitu à Peripateticis vocatus, qui ipsius materialis intellectus perfectio

fectio est. quo etiam colore puniceo decoratur aurora. vn
 de anima fit quasi cœlestis aurora lucis nuncia & comes.
 Et quoniam Academici nostri obscurissimam ignorantia
 caliginē delere summopere exoptant, animiq; serenitatē
 quæ in rerum cognitione posita est, auent, eamque sum-
 mis vigilijs, atque lucubrationibus perquirunt, Sereni
 nuncupantur, eorumque Academia Serena appellatur :
 omnis. n. anima virtutibus expurgatur, & scientijs, tan-
 quam splendore proprio honestatur. Iris apud antiquos
 in Deorum numerū fuit recepta. vnde Cicero lib. 3. de Na-
 tura Deorum inquit. Cur non arcus species in Deorum nu-
 merum reponatur? est enim pulcher, & ob eam causam,
 quia speciem habet admirabilem Thaumante dicitur esse
 nata. & quæ sequuntur. Thaumantes. n. denominatur à
 verbo *θαυμάζω* quod miror significat. Quamobrem Pla-
 to in Theeteto scriptum reliquit. Et qui Irin Thaumantis
 idest admirationis filiam esse tradidit, non absurdè origi-
 nem explicuit. Sed aliquis fortè hac in parte acerbè & cō-
 tumeliosè sic in Platonem inuehi posset: qui enim fieri po-
 test, vt Iris admirationis sit filia, cum potius illius mater cē-
 senda videatur: siquidem ob Iridis varietatem, pulchritu-
 dinem, formam, & multa alia quæ illi insunt, non medio-
 cris admiratio in animis nostris cōcipiatur. Itaque admira-
 tionis mater potius quàm filia appellanda est Iris. Quam
 argumentationē vt infirmemus ac diluamus, non est igno-
 randum, quòd *θαυμάζω* inter alia eius significata denotat
 suspicere & obseruare: quamobrem Iris fortè nuncupata
 fuit Thaumantes: quia cū ipsa sit in humiliori loco, &
 sol in sublimiori, eique opponatur illius radios quodam-
 modo respiciens, videtur Iris suspicere, hoc est sursum as-
 picere, solisq; maiestatem, à quo tot pulchris coloribus
 exornatur obseruare atque venerari: sicut & nos prostra-
 ti & suspicientes diuina contemplamur ac colimus.
 Vel fortè rectius (ne latum quidem vnguē à Platonis ethi-
 mologia discedamus) dicendum est, quòd cū Iris sit è
 regione

regione solis posita videtur solem intuendo admirari: quē admodum quoque & nobis contingere solet, qui dum aliquid cum admiratione intuemur, vndique illud attentē aspiciamus: ita & nubes roscida caua soli obiecta Phœbi claritatem admirari videtur, ex cuius admiratione cœlestis arcus generatur. Est igitur Iris admirationis filia, non illius quidem quæ in animis nostris excitatur, dum aliquod inconsumetum cernimus, sed alterius ratione nubis genitæ, quæ nubes sic soli obijciatur, vt & nos, dum aliquid cœlestē præsertim intuentes, attentē admiramur, eique opponimur. vel dicamus, vt M. Tullij verba seruetur, quod Iris Thaumante dicitur esse nata, quia speciem habet admirabilem, hoc est, quia fit à varietate & colorum pulchritudine, ex qua veluti à parente generatur: vnde Hesiodus in Theogonia Irin Thaumantis & Electræ filiam fuisse affirmavit his carminibus.

Θαύματος δ' ὡς καὶ τοῦ Γαυρῶτος θυγάτηρ
Ἡρά, ἣ δὲ καὶ Ἰριν, ἣ δ' ὡς καὶ τὴν Ἑλέκην Ἰριν.

Celebris autem & antiquus poeta. iste Iridis patrem Thaumatē esse arbitratus est, ob rationem nuper alata, quia scilicet à colorum diuersitate tanquam à generante producat: nisi enim essent tot varij harmonici colores coniuncti arcus speciem referentes, nequaquam generaretur Iris. Electram autem nympham Oceani & Thetios filiā, illius matrem esse opinatus est, quia Iridis materia, vt iam determinatum fuit sunt vapores, qui præsertim ex Oceano, tanquam omnium aquarum congregatione in sublimiorem locum attolluntur: at materia matris vicem gereat ab omnibus conceditur. Quare meritò Irin ab Oceano ortū maternū duxisse, & paternum à Thaumante cecinit Hesiodus. Hinc à patris nomine Thaumantias vocata fuit. Virgilius enim in principio. lib. 9. Æneidos ait. Ad quē sic roseo Taumatias ore locuta est. & Ouidi⁹ quoq;

Roratis illustrat aquis Thaumantias Iris.

Thaumanteam etiam nonnunquā nuncupauit cum alibi

tum

tum lib. 14. Metamorphoseon circa libri finem, dum inquit.

Nec mora Romuleos cum virgine Thaumantea

Ingreditur colles.

Eadem etiam Thaumantis dicitur: apud Statium enim

3. Sylvarum legitur. Hymbrifera Thaumantis.

Quare cum cœlestis arcus admirationem afferat in hoc nostro insigni elegimus: siquidem ut iam audiuitis quæ in insignibus accipiuntur, admirationem afferant necesse est. Videtur Virgil. li. 5. Æneid. innuere non arcū Deā esse, sed numinis viam, sic canens.

Irin de cœlo misit Saturnia Iuno

Iliacam ad classem: ventosq; aspirat eunti,

Multa mouens, nec dum antiquum saturata dolorem.

Illa viam celerans per mille coloribus Arcum,

Nulli visa cito decurrit tramite Virgo.

Vt Mercurius Deorum nuntius apud poetas habetur, ita & Iris: eapropter Plato in Cratylo, & eum secutus Proclus dictam videri volunt à verbo ἱρεῖν, quod loqui significat. ἱρεῖν quoque à Græcis Iris cognominatur teste Helychio, fortè quia nuntiet & dicat mandata. & cum sermone nuntiare soleamus eam fingeant antiqui habitum muliebri, versicolore veste, in obsequium expeditam, vt affirmat Lilius Gregorius Gyraldus in libr. de Historia Deorum. Et quoniā nuntium velocem esse decet ideo ab Homero Iris cognominatur ἀελλόπος ἀγγελέουσα, idest velox nuncia. ταχέα, idest velox. ὠχέα quod idem sonat. ποδίνεμος idest ventipes. πόδας ὠχέα idest pedibus velox. ποδίνεμος ὠχέα idest ventipes velox. plurimum hallucinatur qui Irin solum Dearum nuntiam esse putarunt: quandoquidem apud Homerum lib. 8. Iliados à Ioue mittitur, cuius verba sunt hæc.

Ζεὺς δὲ πατὴρ, ἰδὺθεν ἐπεὶ ἰδεῖ χάσας ἀρ' αἰνῶς.

Ἴριν δ' ὅτρυνε χρυσόπτερον ἀγγελέουσαν.

Βάσκη' ἴθι ταχέα.

Et lib. 1. s. eam quoque mittit Iupiter Neptuno regi sic
dicens

Βασίλειε Ἰππίαρχεῖα ποσειδάωνι ἀνακτι.

Sed quid clarius ab Homero ultimo li. Iliados vocatur
Διὸς ἄγγελος idest Iouis nuntia. Nec desunt alia Homeri lo-
ca, quibus Irin à Ioue mitti comprobari potest. Irin quo-
que Iouis nuntiam esse Virgilij autoritate confirmatur,
qui lib. 9. Æneidos inquit.

Aeream cœlo nam Iuppiter Irin
Demisit germanæ haud mollia iussa ferentem.

Hoc tamen nos obseruauimus apud Homerum, & Vir-
gilium Irin solum à Ioue, vel Iunone mitti, neque ab vllò
Deorum, Dearumue alio. huiusq; ratio fortè est, quia
nubibus præest Iupiter: vnde νεφεληγερέτης, & à poetis sæpe
νεφεληγερέτα cognominatur, idest nubes congregans: Iridis
autem materia, vt iam ostensum fuit, sunt nubes. A Iu-
none autem mittitur, quia præest aëri Iuno in quo appa-
ret Iris: quamobrem aerea nuncupatur quoque à Virgilio
Iris, vt paulo superius intellexistis. Quamuis Mercurius
& Iris vtrique Deorum sint nuntij, Mercurius tamen vt
plurimum pacis est nuntius: vnde εἰρηνοποιὸς idest pacifi-
cator fuit vocatus: at Iris nunquam conciliationis est nun-
tia, plerunque autem discordiæ. quapropter Irin ideo di-
ctam arbitratur Seruius quasi ἐρις idest contentio & lis.
quamobrem quoque Annibal Carus in sua illa hetrusca
cantilena cuius causa tot controuersia inter ipsum & Lu-
douicum Casteluetricum ortæ sunt, inquit.

Mirate, come è placido, & se uero

Et di se stesso à se legge, & corona.

Vedete Iri, & Bellona

Come dietro gli vanno, & Temi auanti.

In quorum verborum explanatione per Irin discordiæ
Deam interpretatur Carus. Neque hac ratione hoc nostrū
insigne in quo refulget Iris inculpandum est: quandoqui-
dem in Academijs literariæ cōtentiones habentur. ò lites

E Academia-

Academiæ optandas, ò contentiones amabiles, ò discordias vtilis, ò altercationes laudabiles, ò emulationes inquirendas, ò amica iurgia, ò beneuolas concertationes ò placidas dissentiones, ò diffidia sancta: vos enim estis veritatis duces, vos omnis rerum cognitionis indagatrices, vos demum humani intellectus lumina fulgida & clarissima, quibus ignorantie obscurissime & turbulentissime tenebræ fugantur. Inter Tibullum & Franciscum Petrarca discrepantia quedam est: ille enim Iris imbres præcedere hoc versiculo demonstrauit.

Venturam admittat hymbrifer arcus aquam.
Cuius sententiæ quoque videtur fuisse Statius, cum Iris hymbriferam Thaumantem nuncupauerit, hic pluuiam subsequi ijsce versibus testatur.

Ne così bello il sol giamai leuarfi,

Quando l'ciel fosse più di nebbia scarco;

Ne dopo pioggia vidi'l celeste arco

Per l'aere in color tanti variarfi.

Quæ lis facile sedatur: fit enim Iris cum incipit, & cum eadem desinit pluuiæ: quoniam guttis exiguis, quales sunt quæ initio è nube oriuntur, pluuiæ terminatur. Insurgit fortè aliquis contra hoc nostrum insigne authoritate Virgilij fretus, qui. i. li. Georgicorum varia futuram pluuiam signa indicantia referens, inter ea cœlestem arcum enumerat dicens. Et bibit ingens arcus.

Nō igitur Iris serenitatis est nuntia, vt insigne insinuat. quam difficultatem vidit Seneca, & in primo questionum naturalium libr. eam hunc in modum dissoluit, scribens quod non easdem vndecunque apparuerit minas affert arcus: à meridie ortus magnam vim aquarum vehet: vinci enim non potuerunt nubes vehementissimo sole, tantum est illis virium. si circa occasum refulsit, rorabit, & leuiter impluet. si ab ortu circaue surrexerit serena promittit. Nostra autem Iris orientalis est: quare futuram serenitatem prænuntiat. Et quod Iris serenitatem aliquando

indicare

indicare possit, ipsiusmet Virgilij authoritate confirmari poterit, qui sic lib. 9. *Æneidos* cecinit.

Iri decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
Tempestas?

Hoc etiam comprobari sacrae Genesim authoritate poterit legitur nanque in capite. 9. Hæc dixit Deus ad Noe & ad filios eius. Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me & terram. cumq; obduxero nubibus cœlum, apparebit Arcus meus in nubibus, & recordabor fœderis mei vobiscum, & cum omni anima viuente, quæ carnem vegetat, & non erunt ultra aquæ diluuii ad delendam vniuersam carnem. Quare Iris serenitatem prænuntiare potest.

Stellæ itaque Phœbi ministre, quæ turbidas noctes serenas reddunt (si illis permissum est) vobis perpetuam tranquillitatem, atque sempiternam serenitatem influât. Phœbus autem quasi *ἡ ὥριος ἀ' ἡ ὥριος* denominatur, quarum vocum hæc vitam, illa verò lucem significat: unde Deus, qui luminis, & vitæ fons est perennis, verus Phœbus existit. Deus igitur suo clarissimo lumine omnes caligines, oïa turbulenta, oïa nebulosa, omnesq; vestras atras tēpestates serenet, vt dies, menses, & anni, vniuersaq; vita vestra sit serena. Et (vt Platonicè loquar) anima, cui ab eterno rationes insertæ sunt rerum ideis respondentes, per quas dicitur Deus in Timæo ostendisse animis fatales leges, repulsa nube, solutaq; caligine, quatanq̃ Glaucus marinus alienis sordibus sedata, suo decore, suaq; prima forma destituitur, coniunctisque rationibus eius cum ideis, non amplius à corporis illecebris decipiatur, vel à nubibus eius offendatur, ex qua quidem coniunctione animæ equi ambrosia & nectere reficiatur, & saturentur, & sapientia oriatur, ex qua felicitas emanet, & ex felicitate tranquillissima serenitas.

Ad Ioannem Æmylianum,

LVDOVICVS GYRALD.

*Q*uæ geminas Natura homini concesserit alas,
 Ut pigro elapsus corpore ad astra volet:
 Aethera mecum istud voluens transire parabam.
 Icarus at subito visus adesse mihi;
 Meq; timere suos casus hortatur, & altum,
 Dissuadens blanda voce moratur iter.
 Dædalus haud dux sit: sed tu Æmyliane, domosque
 Sidereas tutus cœlicolumque petam.

Ad Eundem.

*N*aturæ studiosa cupit gens noscere causas,
 Quodque iter ad superos, ad styga quodque rehat:
 Luce frui ut prudens valeat, tenebrasq; canere,
 Teq; viam ut monstres Æmyliane rogat:
 Doctoremq; suum gymnasia nostra reposcunt,
 Ad tua tu facilis munera doctæ redi.
 Nec mora pro reditu optato, pro mente benigna,
 A patria non te gratia parua manet.

Eiusdem tumulus.

*L*uovicus erat nomen. Gyralda propago.
 Lustra quaterna ætas. mors violenta fuit.
 Stirps mea degenerem non me tulit. Alta parabam
 Edere: at in medio Parca recidit opus.
 Mandavi extrema in tumula mea carmina figi,
 Parua mei hæc extent ut monumenta, vale.

SONETTI DELL'EMILIANO

in morte del Sig. Lodouico Giraldi,

Presidente de gli Academici

Sereni .

*A messaggiera de celesti Numi,
Che già di rose, e d'amaranti adorna
Pendea nel'aria, con le vaghe corna*

*Contra del sole, e suoi splendenti lumi;
Cangiata ha i bei colori, e i bei costumi;
Ne più con l'arco vario il cielo adorna;
Ma in habito funebre à noi ritorna,
Cinta d'oscuri e torbolenti fumi.
Dapoiche morte tenebrosa, e auara
Spent'ha la luce chiara, alma, e serena,
Che su à i Sereni già fidata scorta.
Onde torbidi son; che non rischiarà
Le nebbie lor la bella luce morta;
Ne più Febo le nubi a serena.*

F *Ra i bei virgulti, e le nouelle piante
De la più amena, e più seconda parte
De i celebrati colli, oue in disparte
Concenti fanno le sorelle sante;
Vno era più degli altri verdeggianti,
Da le Dee colto con gran cura, & arte;
I cui fior frondi in ogni ramo sparte
Di odor facean intorno aura spirante.
Onde speraua tosto il sacro Coro
Frutti coglier maturi, dolci, e saldi,
Nodriti da le linse di Parnaso.
Ma oime nel bel fiorire (ahi duro caso,
Che solo à rimembrarlo io spasmo, iomoro,)
S'è linse, estinto il mio caro Giraldi.*

MEntre ch' il sole i suoi destrieri alati
 Pasce nel' Oceano, e le tenebre
 Copron la terra con manto funebre,
 Gli occhi di nera benda son velati.
 Ma quando risplendenti, & infiammati
 Sorgon da i liti Eoi, le latebre
 Fuggon veloci; e alsate le palpebre
 Gli elementi mirian di lume ornati.
 Così mentre eri in tenebroso velo,
 Non poteui scoprire alma i concetti
 Di Natura; ch' il vero ascoso giace.
 Ma hora assisa in seggio de gli elettri,
 Comprendi in vno il trino oggetto in cielo,
 E'l tutto vedi con beata pace.

F I N I S.

ANT 15446

